

Naturen som bog og som spejl hos Ambrosius Stub

Under den fromme kristendom hos Ambrosius Stub lurer en drilagtig erotik. Og en ny tid er så småt på vej.

Digtets datering er omdiskuteret, for Ambrosius Stub udsendte aldrig én eneste bog. Tværtimod fik hans arier, salmer og løsere lejlighedsdigte lov at vandre fra mund til mund, eller cirkulere i afskrift.

Men litteraturhistorisk befinder vi os under alle omstændigheder et sted cirka midt mellem Kingo og Ewald, formentlig i 1740'erne, hvor den oftest meget lidt rodfaste Stub i lange perioder opholdt sig på Valdemars Slot på Tåsinge. Her fungerede han som sekretær, regnskabsfører og rudeknusende uromager, samt som poetisk eventmager og entertainer for kammerherre Juel, alt imens hustru og to børn (de tre øvrige var døde som små) opholdt sig i Odense under ret så kummerlige kår.

I 1740'erne er Holberg og Brorson stadig aktive embedsmæssigt og litterært. Fredensborg Slot står færdigt, Amalienborg ligeså. Den enkle og elegante, forfinet dekorative rokokostil har gradvis afløst barokkens massive svulstighed. Samtidens smag afspejler sig i

digtets mundrette, men raffinerede vers. Men der er samtidig meget mere på færde end kun en forårsspadseretur gennem et idylliseret landskab.

Ud på tur

For den læser, der enten aldrig har set grundteksten eller hen ad vejen har glemt den, og som derfor kun husker

Højskolesangbogens version, er det muligvis noget af et kulturchok at blive konfronteret med »Den kiedsom Vinter«.

For her er ikke fem strofer, men seks, og hvor de regelmæssige jamber i sangen står arrangeret: lang-lang-kort-kort-lang-ultrakort-lang-lang-kort-kort-lang-ultrakort, hvilket jo giver 12 linjer i alt, har teksten i Erik Kromans udgave (*Ambrosius Stubbs digte*, bd. 1, 1972) hele 15 verslinjer pr. strofe, heraf tre ultralange, hvilket frembringer en kunstværdig rytme af fremdrift fulgt af udsættelse.

Det metriske forbillede er den i samtiden yndede italienske arie, og vi kan let forestille os teksten fremført til musikledsagelse og med lille emfase på hver strofes, ved første bekendtskab livfuldt overraskende ekstra versefod – her fremhævet ved brug af tankestreg.

Kompositorisk beskriver digtet en harmonisk afrundet figur bestående af en ramme og fire billeder. Stub indleder med en opfordring til læseren om, som del af et ubestemt »vi«, at begive sig ud på tur for at betragte naturen.

Så slår det stadig underforståede jeg som en turistguide ud med armen og viser os i strofe 2 solen og fuglene, i strofe 3 bonden og hans besætning, i strofe 4 skoven med de musicerende fugle samt i strofe 5 søen, fisken og frøen, alt imens der appelleres til såvel synssansen som hørelsen. Endelig i strofe 6 træder det iagttagende og præsenterende subjekt frem og fortolker spadsereturen som et talende vidnesbyrd om skaberens forsyn.

To læsninger

Slutningen kan læses på (mindst) to måder. Enten som den fattige poets håb om fastansættelse hos baronen, altså helt igennem verdsligt, eller også religiøst som udtryk for et kristent opstandelseshåb.

Men totaliserer man sidstnævnte tolkning, risikerer man at reducere foråret til et instrumentelt tegn for forventningen om det evige liv,

den tilstand, som skal følge efter, og dette implicerer måske igen, at man underkender »Den kiedsom Vinter« som vort måske første egentlige naturdigt, det vil sige ikke blot lyrik med den ydre natur som materiale, men også en poetisk frembringelse, hvor naturen får lov til bare at være her, mere eller mindre i sin egen ret.

Imod denne 'medierende' læsning taler imidlertid to træk ved digtet. Dels den traditionelle, for ikke at sige ortodokse fremstilling af naturen som »Herrens Bog«, i hvilken mennesket kan »læse« sig frem til planen, ideen, hensigten bag det hele, dels den gennemgående besjælende menneskeliggørelse af naturen: Solen har gyldne stråler i håret, skoven har øjenbryn, luften er som en »Sal«, og fuglesangen lyder som lutter liflig instrumentalmusik. Og så har vi endda slet ikke berørt den genkommende *erotisering* af den omgivende natur: fuglene, der parvis bygger rede, bøgen, som »pyntes op« til sit bryllup, og solen, der »brender som en Glød, / Og stikker Ild i Barm og Skiød«, for nu slet ikke at tale om den drilagtigt freudianske fisk, der slår med finnerne nede i søens dyb.

Dumper som modernist

Dette elskovsaspekt fremdrog Torben Brostrøm i en forbavsende mopset kommentar (i tidsskriftet *Vindrosen*, 1963, nr. 4), hvis noget skolemesteragtige pointe var, at Stubs produkt er et dårligt eller i hvert fald halvdårligt digt, fordi dets tanke ikke er gennemført poetisk: Jegets centrale motiveringer »skildres til slut i konventionelle, kristelige forestillinger, mens de i det øvrige digt er erotiske. (...) Bundet som han er til sin tid har digteren ikke kunnet vedgå sin individualitet, han dækker sig, ikke mindst i slutstrofen, som ellers rent grammatisk er den mest personlige.«

Traditionelt set, det vil sige opfattet på sin egen tids ideologiske og kunstneriske præmisser, fremstår digtet ifølge Torben Brostrøm sådan set upåklageligt, »mens en betragtning ud fra moderne (modernistisk æstetiske) synspunkter må fremhæve dele af det på grund af en slags flertydighed i billederne, men reducere det for dets mangel på gennemført struktur, som netop ofte savnes i datidens digte, men er søgt rendyrket i nyere poesi.«

Og her begynder så en diskussion, som ofte trænger sig på, når vi har at gøre med åndsprodukter fra en anden tid end vor egen: Bør man spille den »pæne« rolle som altforstående æstetiker og sørge

for at indstille sig forskelligt, således at man det ene øjeblik oplever med historisk bevidsthed, det andet med aktuel, eller bør man insistere på positionen, hvorfra man læser, og sige fra, tankemæssigt eller kunstnerisk, eller som her begge dele?

For Brostrøm anno 1963 består kvalitet i, at et digt »er i total overensstemmelse med sig selv, det *er* noget, ikke et billede på noget«. Læst under denne lovgivning er Ambrosius Stub dumpet med glans, i hvert fald som modernist. Men modsat kan det jo hævdes, at han består som 1700-talsdigter, fordi livslysten i de billedrigt sansende vers er »uadskillelig fra en rodfæstet kristen tilværelsesforståelse«, for nu at citere Klaus P. Mortensen (i *Dansk litteraturs historie*, bd. 1, 1100-1800), en af de forskere, der med størst grundighed har beskæftiget sig med danske naturdigte. I hans åndshistoriske optik (i bogen *Himmelstormerne. En linje i dansk naturdigtning*, 1993) opfattes Ambrosius Stubs digt tankemæssigt komplekst, som en blanding af naturoplevelse og (selv)spejling. Nok kaldes naturen for Herrens Bog, men digtets mange omverdenselementer får samtidig chancen for at fungere som andet og mere end frit udskiftelige tegn. Spadsereturen kan rumme et formål i sig selv. Vi er endnu slet ikke derhenne, hvor naturen gøres ophøjet og hellig, og hvor digternes dyrkelse af landskabet og naturen bruges til at formidle en ny opfattelse af verden generelt, kunsten specielt.

Men vi er så sandelig godt på vej. Ewald toner frem i horisonten! Den bekymrede sjæl finder hos Stub sin trøst og ro i forvisningen om, at han er indfattet i den orden, som naturens cyklus danner, men læg mærke til, at han faktisk slet ikke er særlig bekymret! Man har derfor svært ved at følge de litteraturhistorikere, som mener, at »Den kiedsom Vinter« er frembragt i de sidste år af Stubs liv, den tid han trods jobbet som skoleholder for bedre folks børn i Ribe tilbragte forgældet, forhutlet og delvis forsumpet, i øvrigt til dels som nær nabo til bispen, selveste Brorson ...

Ambrosius Stub: Den kiedsom Vinter gik sin gang.

1

Den kiedsom Vinter gik sin gang,
Den Dag saa kort, den Nat saa lang.
Forandrer sig
Saa lempelig;
Den barske Vind, den mørke Skye – maae flye;
Vor Kakkelovn saa eene staaer,
Og hver Dags Kolde syge faaer;
Den tykke Vams, den foret Dragt
Er alt hengt hen, og reent foragt,
Og Muffen er tillige giemt – og glemt;
Mand frygter ey, at Snee og Slud
Skal møde dem, som vil gaae ud:
Thi lad os gaae
At skue paae,
Hvor smukt Naturen sig beteer – og leer.

2

Ach see, hvor pyntet Soelen gaaer
Med lange Straaler i sit Haar;
Den varme Krands
Er rette Kands
For alle Ting, som nu maae grye – paa Nye;
Det klare, lyse Himmel Blaae
Er værd at kaste Øye paae;
See Fuglene i Flokke Tal
I Luftens viide Sommer-Sal,
De holde snart hvert Øyeblik – Musik;
De kappes daglig toe og toe
At bygge hvor de best kan Boe,
Her flyver een
Jo med sin Green,
Een Anden Sankker Haar og Straae – saa smaae.

3

Ach See! Hvor tegner Marken Vel
For Bonden heele Verdens Trel,
Hand leer fordi
Hans Slaveri
Skal endes med sin Frugtbarhed – i Fred,
Hist gaaer de kaade Lam i flæng
Og spøge i den grønne Eng,
De knæle med en Hiertens Lyst
For Moders mælke-fulde Bryst,
De qvægnes ved den søde Taaer – de faaer.
Hist vogter Hyrden Qvæg og Korn;
Et Hunde-Biæl, en Lyd af Horn.
Er ald hans Spil;
Men hører til,
Hvor smukt den Skov ham svare maae – der paa.

4

Ach see et meget yndigt Syen
Paa Skovens grønne Øyenbryn,
Den høye Top
Skal klædes op,
Og Vaaren pynter Bøgen ud – til Brud.
Naar Soelen brender som en Glød,
Og stikker Ild i Barm og Skiød,
Da har man jo bag hvert et Blad
Abscondsel for sin Matte Rad.
Her smager Thee og et Glas Viin – fra Rhin,
Imidlertid man faaer at see
Et ret naturligt Assemblee,
Hver Fugl har stemt
Sit Instrument,
De raske Dyer vil Danse net – og let.

5

Ach see, hvor Speyle klar og glat
Den søe dog er i Lave sat,
Det er jo som
At Soelen kom
Kun for at see sit Skilderie – deri.
Den Fisk, som stak i Dynd og Skarn,
Og slap fra Frost og Fange Garn,
Hand faaer nu atter Moed og Liv,
Og spørger frit i Rør og siv,
See hist, hvor stolt hans Finner gaaer – og slaaer.
Nu lirrer Frøen med sin Mund
Imod den søvnig Aften Stund,
Jeg tænker Paa
Mit Hviile-Straae
Og ender min Spadsere Gang – i Sang.

6

Saa er da Himmel Jord og Vand
Opmuntret ved min Skabermænd,
Jeg gik omkring
Blant Tusind Ting,
Guds Forsyn spores ved Enhver – i sær.
Bekymret Siæl! Saa seer du dog,
At Alting staaer i Herrens Bog,
I hvor det gaaer, saa veed jeg grandt,
Mit Navn staaer tegnet deriblandt;
Gud kommer vist min Tarv i Hu – end nu,
Hand rammer nok den rette Tiid,
Da Himlen den skal blive bliid;
Jeg tør maaskee
Vel faa at see
Min vinter blive til en Vaar – i Aar.

Ordforklaringer:

1. Kolde syge: malaria. – foragt: foragtet. – betee (sig): opføre sig
2. Kands: lejlighed. – Sankker: samler
3. Qvægne: vederkvæge. – Biæl: gøen
4. Abscondsel: ly. – Assemblée: udendørs selskab
5. I Lave: i orden
6. Grandt: nøjagtigt Ambrosius

Ambrosius Stub (1705-58)

- Skræddersøn fra Gummerup på Fyn. Student 1725. Studier i København (uden eksamen) til 1735.
- Overtog ved sit giftermål en gård, som han måtte forlade. Mens hustru og barn boede i Odense, ernærede Stub sig som sekretær på Braesholm, siden som bibliotekar, lærer, regnskabsfører, selskabspoet m.m. for baron Niels Juel på Valdemars Slot på Tåsinge.
- Hustruen døde 1747. Sine sidste år, fra 1752, tilbragte Stub som fattig og forgældet skoleholder i Ribe.
- Af hans over 100 i dag kendte digte blev kun et fåtal trykt i hans levetid.